

Drøft følgende sitat fra Dag Retsøs bok Latin-Amerikas historie (2015, s. 170):

Spania og Portugal, landene som koloniserte Latin-Amerika, tok i liten grad del i den moderniseringen som skjedde i Nord-Italia, Nederland og England fra 1400-tallet og framover mot den industrielle revolusjon på 1700-1800-tallet. De hang igjen i forestillinger fra middelalderen og fra perioden da de hadde slått tilbake maurerne på den iberiske halvøya. Dette var forestillinger som ble videreført i Latin-Amerika, noe som medførte blant annet at det utviklet seg en militær plyndrerkultur, religiøst fargede forestillinger om nytten av hierarkier og ikke minst en slags messianisme – troen på en faderlig frelser som stiger ned i folkedypet fra oven og rydder opp.

SPANIA I RENESSANSEN

«Jo mer effektivt vi søker etter falsifikasjon eller falsifikasjonsmuligheter, dess mer effektivt fremmer vi også veksten i kunnskap.»¹ Dette sitatet beskriver essensen i filosofen Karl Poppers teori om falsifisering. Opprinnelig handlet det om naturvitenskap, men med denne oppgaven ønsker jeg å bringe teorien inn i Spanias historie, med et mål om å nyansere Dag Retsøs sitat.² Min innfallsvinkel til temaet er det følgende: I hvilken grad stemmer det at Spania ikke fulgte utviklingen til de nevnte europeiske landene under renessansen?

Hva gikk så denne utviklingen ut på? Det italienske ordet *rinascimento* betyr gjenfødelse³. Antikkens idealer om ble igjen etterstrebet, og middelalderen - det imellom - var noe man ønsket å distansere seg fra. Det er ingen motsetning at tanker fra oldtiden la grunnlaget for modernisering. En fornying av samfunnet kunne nemlig vanskelig gjennomføres ved å følge den strikte religiøse kontrollen av individer som middelalderen stod for. «[...] *it* [renessansen] *was primarily a time of the revival of Classical learning and wisdom after a long period of cultural decline and stagnation.*»⁴ I renessansen blomstret kunsten og humanistiske ideer om mennesket i sentrum, og individenes oppfatning av verden ble ekspandert gjennom «oppdagelsen» av nye kontinenter og det heliosentriske verdensbildet til Kopernicus. Og ikke minst, disse ideene kunne spres til mange flere gjennom boktrykkerkunsten og

---

¹ Alnes, 2015

² «Spania og Portugal, landene som koloniserte Latin-Amerika, tok i liten grad del i den moderniseringen som skjedde i Nord-Italia, Nederland og England fra 1400-tallet og framover mot den industrielle revolusjonen på 1700-1800-tallet. De hang igjen i forestillinger fra middelalderen og fra perioden da de hadde slått tilbake maurerne på den iberiske halvøya.» (2015, 170)

³ Bjerkestrand, 2017

⁴ Britannica, 2015

masseprodusering av bøker. Denne perioden begynte på 1400-tallet i Nord-Italia⁵, og spredte seg gradvis utover kontinentet.

Hvor befant Spania seg i samme periode? For å gi et innblikk i dette, vil jeg trekke fram tre hendelser som alle fant sted i 1492. De vil alle kaste lys over utviklingen fremover, og tidligere hendelser. Først ble maurerne drevet ut av det siste området de okkuperte på halvøya, emiratet Granada, etter en ti år lang krig.⁶ Dette var en viktig seier for monarkene Isabel I og Fernando II som styrte Castilla og Aragón på den tiden. De jobbet aktivt for at alle i Spania skulle være katolikker, derav tilnavnet *Los Reyes Católicos*. Befalingen om at alle jøder måtte konvertere eller forlate landet kom også dette året, motivert av de samme tankene om egalitet. Idet vi nærmer oss 1500-tallet oppretter det katolske kongeparet den hellige kongelige inkvisisjonen, hvis hovedmål var å disiplinere de kristne til å utøve religionen på riktig vis, via mildt sagt hardhendte midler.⁷ Disse tre hendelsene understreker en essensiell komponent Spanias historie: Kirkens makt og påvirkningskraft. Dette kommer stikk i strid med sekulariseringen vi ser i Vest-Europa som følge av de humanistiske verdienes oppblomstring.

Den historiske hendelsen i 1492 som kanskje er allment mest kjent, er Cristóbal Colóns reise over Atlanterhavet til Karibia. Dette markerer starten på et nytt kapittel i ikke bare Spanias, men verdens historie: Fra da av var det kommunikasjon mellom det europeiske (og afrikanske), og de amerikanske kontinentene. Følgene av denne kontakten er selvsagt endeløse og kompliserte: Områdene som i dag kalles Latin-Amerika ble totalforandret på få år, som følge av kolonialisering og europeisk påvirkning. Det aspektet jeg skal fokusere på nå, derimot, er hva som skjedde i Spania. Kommandoøkonomi (også kalt planøkonomi) er *«betegnelse for økonomiske systemer hvor det offentlige utøver en kontrollerende eller dirigerende innflytelse på produksjon og omsetning»*⁸. Isabel I og Fernando II førte denne typen økonomi, hvor *«økonomiens iboende logikk»* ikke ble tatt mye hensyn til⁹.

Edelmetallene som ble hentet ut av Sør-Amerika, etter som større og større områder ble erobret, ga Spania masse rikdommer, men ble ikke lukrativt på lang sikt. Det økonomiske systemet oppfordret ikke til håndverk, men råvarer ble sendt ut av landet. Denne politikken ble videreført av de to første habsburgerkongene, som i likhet med det katolske kongeparet

---

⁵ Bjerkestrand, 2017

⁶ Fuglestad (2009, 97)

⁷ Fuglestad (2009, 94)

⁸ «Planøkonomi», SNL, (2017)

⁹ Fuglestad (2009, 92)

var dypt religiøse og tradisjonelle.¹⁰ Med et samfunn som styres slik, blir ikke et borgerskap etablert. Når et samfunn blir avhengig av borgerskapets innflytelse på handel og produksjon, derimot, vokser borgerskapet seg mektig. I de forente provinser, for eksempel, styrte de økonomiske aktørene statsmakten, og kontrollerte at statens forbruk ikke var ødeleggende for økonomien.¹¹ I en slik god periode for borgerskapet, kunne man begynne å tenke utenfor de strenge rammene satt av kirken og kongen. Det er ikke overraskende at «*en rekke av senmiddelalderens og 1600-tallets store kunstnere hadde også borgerlig opphav.*»¹²»

Var det virkelig ingen akademisk aktivitet i Spania i perioden? Første tegn på at dette ikke stemmer har vi i Universitetet i Salamanca, som ble opprettet allerede i 1208 av kong Alfonso IX. Det er det eldste nåværende universitetet i den spansktalende verden.¹³ På 1500-tallet fantes den gruppe med intellektuelle basert ved universitetet kalt «Salamancaskolen», den mest kjente av dem var Francisco de Vitoria.¹⁴ Han er kjent for å ha snakket opp for urbefolkningene i Amerika, blant annet med den begrunnelse at troen på Gud ikke kan påtvinges, men må baseres på et ønske.¹⁵ Teologen studerte også filosofen Thomas Aquinas, som i sin tid var kjent for å ha latt seg inspirere av Aristoteles' lære og videreutvikle katolisismen basert på dette. En annen som lot seg inspirere av de humanistiske strømningene ved universitetet var fransiskanermunken Bernardino de Sahagún. Som mange andre spanske fransiskanermunker fra den perioden dro han etter studiene til Nueva España, nærmere bestemt Tenochtitlan og aztekerne, som Hernán Cortez ankom i 1519. I tillegg til misjonsarbeid, skrev han bøker og beskrivelser om urbefolkningen, basert på intervjuer og observasjoner. I dag regnes han som en av de første etnografene, som gjorde antropologisk arbeid lenge før etableringen av antropologi som en egen vitenskap. Den siste akademikeren fra Salamancaskolen jeg vil nevne er Antonio de Nebrija. I 1492 ble boken hans *Gramática de la lengua castellana* publisert. Dette er den «*primera codificación de una lengua moderna, y cuyo prólogo está dedicado a la reina Isabel la Católica*»¹⁶. Med andre ord, et av de første bidragene til fagfeltet som seinere skulle hete lingvistikk.

I tillegg til vitenskap, er framveksten av en ny epoke kunst et essensielt trekk ved renessansen. Ser vi tegn til dette i Spania? Historien om *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*

---

¹⁰ Fuglestad (2009, 108)

¹¹ Fuglestad (2009, 116)

¹² «Borgerskap», SNL (2017)

¹³ Universidad de Salamanca (2009)

¹⁴ Hamilton (2009)

¹⁵ Hamilton (2009)

¹⁶ Universidad Nebrija (2017)

ble skrevet av Miguel de Cervantes. Del en ble utgitt i 1605, del to i 1615¹⁷. Romanen ble en umiddelbar suksess, og er populær og høyt ansett den dag i dag. Boken er et godt eksempel på humanismens inntog i litteraturen, da en «*unprecedented degree of psychological realism marks the characterization of major and minor figures alike*»¹⁸. Historien om den desillusjonerte lavadelsmannens mislykkede ridderliv skiller seg altså sterkt fra de klassiske ridderromanene som ble utgitt i samtiden og tidligere. «*En moderne forfatter må forme litteraturen så den passer til hva det vil si å være et menneske*».¹⁹ Dette gjør altså spanjolen Miguel de Cervantes allerede på starten av 1600-tallet. «*This judgment implies a sharp division between romance and the novel as two opposing types of fiction---one idealizing, the other presenting "a slice of life."*»²⁰. Alt dette er evidens for at evnen til å se komikken og idiotien i det å idealisere for mye, var tilstede hos samtidige spanjoler også. En annen spansk renessansekunstner var Garcilaso de la Vega. Han levde fra 1503-1536, og var inspirert av italiensk og latinsk poesi både med tanke på form og temaer. «*Almost all of Garcilas's forty sonnets are concerned with the pains of frustrated or disappointed love.*»²¹ Vi ser at både innen kunst og vitenskap er renessansens tankegods nådd Spania.

Likevel, en essensiell faktor for at moderniseringen skal fungere, er at tankene også når folket og de som styrer. Så hva er det å si om den spanske identiteten i perioden? I den sammenhengen må det jo først nevnes at det nok er problematisk å snakke om både «Spania» og «identitet» i entall i den perioden. *La patria chica*, nærmiljøet, var viktigere enn det som foregikk i hovedstaden. Spania var ikke ennå blitt en politisk enhet, og geografien hjalp heller ikke til med å skape en følelse av fellesskap.²² Vi kan likevel snakke om noen hovedtrekk. «*The honourable life was a goal to which most Spaniards aspired. The absence of honour, or the breach of honour, implied shame.*»²³ Dette kan bli satt i sammenheng²⁴ med det jeg har diskutert tidligere med den religiøse ensrettingen av samfunnet. Handel og håndverk ble assosiert med jøder og muslimer, som begge altså var neglisjerte religiøse grupper med negative assosiasjoner knyttet til seg. Den *spanske* identiteten måtte handle om noe annet.

Det hadde kanskje ikke trengt å bli slik. Vitenskapen blomstret i de mange hundre årene *los muros* befant seg i Spania, riktignok i emiratene. Så via emiratene hadde Spania førstehånds

---

¹⁷ Don Quixote, Britannica Academic (2017)

¹⁸ Rijsberman, Thomas R. Hart And Marijke (1998)

¹⁹ Hilde Bjørnskau og Nina Nordbø (2015) Sitat fra forfatter: Josefine Klougert

²⁰ Rijsberman, Thomas R. Hart And Marijke (1998)

²¹ Glyn Pursglove (2012)

²² Teofilo F. Ruiz (2001:11)

²³ Teofilo F. Ruiz (2001: 239)

²⁴ Fuglestad (2009:103)

tilgang til den nyeste vitenskapen. Jeg vil nevne for eksempel Ibn Rushid, en muslimsk *cordobés* som levde fra 1126 til 1198.²⁵ Han er sett på som den mest innflytelsesrike arabiske tenkeren i sin tid, kanskje mest betydningsfull var hans videreformidling og fortolkning av Aristoteles. En annen stor tenker fra Córdoba fra samme periode (1135 til 1204²⁶) var filosofen og rabbiene Moses Maimondes. Han er kjent for å ha forent Aristoteles' lære med *sin* religion, jødedommen. Det som gjorde dem begge så store også utenfor sine respektive trossamfunn, var at deres fortolkninger av og kommentarer til gamle tekster ble oversatt til latin og så «overført til det kristne Europa²⁷». Kong Alfonso X (1252 til 1284) tilrettela gjennom sitt styre for oversetting av tekster. Han er «*considerado también como arquitecto mayor y continuador del puente por el que el saber judío-musulmán pasa a la Europa cristiana*²⁸». Vi ser at den banebrytende arven fra det antikke Hellas tok veien gjennom Al-Andalus.

Selv om det i renessansen fantes tenkere og kunstnere med humanistiske verdier også i Spania, ser det ut som at de ikke ble altfor gjeldede for samfunnets utvikling eller en viktig del av spanjolers identitet. Dette er kanskje fordi at etter mange hundre år med *convivencia*, var det viktigere å distansere seg fra innspillene fra menneskene som ikke delte din tro, enn å la seg inspirere av dem. Spania var kanskje heller et medium for at renessansen kunne nå andre land, enn selv å være en del av den.

Litteraturliste:

---

²⁵ Stigen, Anfinn & Tranøy, Knut Erik (2013)

²⁶ Groth, Bente. (2011)

²⁷ Fuglestad (2009:56)

²⁸ Vicente Cantarino (1978: 250)

Alnes, Jan Harald. (2015, 12. mai). Falsifikasjon: vitenskapsteori. I Store norske leksikon. Hentet 14. mars 2017 fra https://snl.no/falsifikasjon_-_vitenskapsteori.

Bjerkestrand, Nils E. & Styve, Per Sigurd Tveitevåg. (2017, 14. mars). Renessansen. I Store norske leksikon. Hentet 14. mars 2017 fra <https://snl.no/renessansen>.

Hilde Bjørnskau og Nina Nordbø (2015). Romansjangeren er for stereotyp. Hentet 16. mars 2017 fra <https://www.nrk.no/kultur/bok/intervju-med-josefine-klougart-1.12313021>

Borgerskap. (2016, 12. februar). I Store norske leksikon. Hentet 16. mars 2017 fra <https://snl.no/borgerskap>.

Britannica Academic. Don Quixote. Hentet 16. mars 2017 fra: <http://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Don-Quixote/30894>

Vicente Cantarino (1978, 1. utg.) *El conflicto que fue España: Entre monjes y musulmanes*. Madrid: Alhambra

Fuglestad, Finn 2009 (2. utg.) *Spanias og Portugals historie: En oversikt*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag

Groth, Bente. (2011, 16. november). Moses Maimonides. I Store norske leksikon. Hentet 17. mars 2017 fra https://snl.no/Moses_Maimonides.

Bernice Margaret Hamilton (2009, 13. oktober) Spanish theologian: Francisco de Vitoria. I .Encyclopædia Britannica. Hentet 16. mars 2017 fra: <https://global.britannica.com/biography/Francisco-de-Vitoria>

Glyn Pursglove (2012). *Literature Online biography* Vega, Garcilaso de la, 1503-1536. Hentet 16. mars 2017 fra

http://literature.proquest.com/searchFulltext.do?id=BIO008882&divLevel=0&queryId=2979377092653&trailId=15A3DDC83E1&area=ref&forward=critref_ft

Rijsberman, Thomas R. Hart og Marijke "DON QUIXOTE BY MIGUEL DE CERVANTES (PART I, 1605; PART II, 1615)" (1998) fra Encyclopedia of the Novel. Hentet 16. mars 2017 fra

http://gateway.proquest.com/openurl?ctx_ver=Z39.88-

[2003&xri:pqil:res_ver=0.2&res_id=xri:lion&rft_id=xri:lion:ft:ref:R00791845:0&rft.accountid=14699](#)

Teofilo F. Ruiz (2001). *Spanish Society 1400-1600*. Pearson Education Limited.

Stigen, Anfinn & Tranøy, Knut Erik. (2013, 4. april). Averroës. I Store norske leksikon. Hentet 17. mars 2017 fra <https://snl.no/Averro%C3%ABs>.

Planøkonomi. (2014, 30. mai). I Store norske leksikon. Hentet 15. mars 2017 fra <https://snl.no/plan%C3%B8konomi>.

The Editors of Encyclopædia Britannica (2015, 17. juli). Renaissance: European history. I Encyclopædia Britannica. Hentet 15. mars 2017 fra <https://global.britannica.com/event/Renaissance>

The Editors of Encyclopædia Britannica. The Kinds of Encyclopaedias. Hentet 16. mars 2017 fra: <https://global.britannica.com/topic/encyclopaedia/The-kinds-of-encyclopaedias#ref307551>

Universidad de Nebrija (2017). Quién fue Antonio de Nebrija. Hentet 16. mars 2017. http://www.nebrija.com/la_universidad/presentacion/antonio-nebrija.php

Universidad de Salamanca (2009). Historia: Reseña Histórica de la USAL. Hentet 16. mars 2017 fra <http://www0.usal.es/webusal/en/node/941?bcp=conocenos>